

CATÀLEG DEL PATRIMONI FESTIU DE CATALUNYA

Ball dels Pabordes de Sant Joan de les Abadesses

Memòria documentada sobre la història, característiques actuals, elements i implantació de
la festa

1. Història de la festa i del “Ball”

Inicialment la Festa Major se celebrava el 24 de juny en honor a Sant Joan Baptista. Però és durant l'any 1655 que es passà a celebrar el segon diumenge de setembre en honor al Santíssim Misteri. La primera referència documental és del “Llibre de la Administració del Misteri de 1756”

Hi ha la certesa que el Ball dels Pabordes va néixer lligat al culte religiós. Era comú que es ballés dins les esglésies. Així, se sap que s'hi havia ballat sardanes i possiblement el contrapàs, del qual s'ha conservat la lletra religiosa. El Ball dels Pabordes també tenia el seu origen en un ball d'aquest tipus, dels qual no sabem com era ballat, segurament com una ofrena a la divinitat. De totes maneres, no podem considerar-lo com una dansa sagrada, sinó com una manifestació popular de culte amb uns vincles religiosos.

Tot i que no hi ha constància documental d'aquest fet, es creu que els pabordes presentaven obsequis a la divinitat i, quan la dansa va anar degenerant i va adoptar una vessant profana, l'església no va trobar adient que es celebrés en lloc sagrat a finals del segle XVI, època en la qual es conserven ordres episcopals dels bisbes de Girona i de Vic que van prohibir les danses dels temples perquè s'hi aplicaven lletres deshonestes. Com els altres balls que després esdevindrien populars, aquestes manifestacions passaren a celebrar-se fora dels temples. Aquest sembla ser el cas del Ball dels Pabordes, que a partir de llavors, passaria a ballar-se abans i després de la celebració de l'ofici de Festa Major. Segurament, com a reminiscència, en restà l'anomenat “Contrapàs dels Pabordes”.

A Sant Joan havien tingut molta importància els diferents gremis, sobretot el dels mestres paraires. Les confraries es crearen en el segle XVIII en substitució dels gremis i, tot i que mai no varen assolir el renom d'aquests, van ser les que varen possibilitar la continuïtat del ball. Existien diverses confraries, amb diferents advocacions, i cadascuna d'elles tenia la seva festa patronal en la qual els pabordes, és a dir, els encarregats de la festa, ballaven un mateix ball, al qual cada confraria donava un nom diferent. Així sabem que la confraria que el ballava per la nativitat de Sant Joan Baptista li donaven el nom de l'“Antanyora”, en el qual els homes portaven barrets de tres pics. La Confraria del Roser, que aplegava la fadrinalla, li donava el nom de Ball del Roser, i encara la Confraria del Santíssim Misteri, que era formada per la gent de pro, li donava el nom de “Ball dels Pabordes”, que és el que ha arribat fins als nostres dies, malgrat que abans de la restauració havia arribat amb noms impropis, com el de “Ball de les Pabordesses” (tot i que, en les confraries no hi havia pabordesses, i aquesta era la denominació de les mares o esposes dels pabordes), “Ball de Caputxes”, o “Ball de les Caputxes i Gambetos”. Precisament eren els Pabordes del Santíssim Misteri qui es feien càrrec de les despeses de la Festa Major, que l'any 1655 passà de la diada de Sant Joan Baptista a la del Santíssim Misteri. Amb motiu de la festa, els pabordes feien un acapte que s'anomenava “llevant de taula” i que servia per a sufragar les despeses de la festa. Els llibres de comptes de les confraries són el testimoni escrit d'aquest ball primitiu i, gràcies a ells, es va poder reestructurar en les diferents parts que actualment el componen. En aquests llibres hi ha consignades les despeses que ocasionaven les respectives festes, entre les quals hi havia les de morratxes, d'alfàbrega i de ventalls. Els llibres de les confraries també ens ajuden a confirmar que el Ball dels Pabordes era un ball senyorial, molt d'acord amb la cultura de l'època, ja que en el llibre de la confraria del Roser es palpa la separació entre els fadrins de la vila i els pagesos, fins al punt que aquests primers acorden “no fer cap servitud a cap pagès de la parròquia”. Aquest desig de distinció dels fadrins també s'evidencia en el desdeny a la barretina i en el fet de refusar donar ciri als pagesos en la processó del Dijous Sant. Això ocorria a la Confraria del Roser, la dels fadrins i, per tant, encara més acusat en la Confraria dels Santíssim Misteri,

més aristocràtica, com es reflecteix en la indumentària dels pabordes i pabordesses, símbols de gran distinció.

Amb els anys, la dansa es va anar convertint en una forma anàrquica, fins que es va empobrir de tal manera que es va arribar a afirmar que era per a fer riure a la gent. La degeneració es va fer evident tant en l'aspecte artístic, com en les lletres que s'aplicaren a les melodies, com en la música. És més, fins i tot es va substituir el nom del Ball dels Pabordes i passà a anomenar-se "Ball de Caputxes i Gambetos". Segons testimonis de l'època, s'havia transformat en una dansa més aviat vulgar i repetitiva: amb 24 compassos restava resumida tota la música, i pel que fa a la interpretació, s'havia perdut ja la senzillesa del "ball pla" i es dedicaven a fer contorsions i passos estranys. Quan el paborde major creia que s'havia ballat prou, es treia el barret i la cobla deixava de tocar. Davant d'aquest panorama desolador, el més probable és que el ball hauria desaparegut en poc temps, com ja havien fet altres. La idea de la seva reorganització va sortir de Jaume Soler i Quijada, que l'any 1933, en ser cridat per a cobrir una baixa, va voler posar fi a la manca de dignitat i bellesa en què s'havia submergit el ball. Aquell mateix any ja va improvisar una sèrie de passos i, després de la festa, el 16 de setembre, l'Ajuntament va crear una comissió que havia de dur a terme la tasca definitiva de reorganitzar el ball. A part del Jaume en la comissió hi havia mossèn Josep Masdeu –arxiver del Monestir de Sant Joan- i Joan Danés i Vernedas en qualitat de perit folklòric, que ja a l'any 1912 havia advertit de la ridícula en què havia caigut el ball.

Aquesta comissió treballà a partir de les conclusions sobre el caràcter que havia tingut antigament el ball, s'inicià la tasca de recuperació, que també consistí en una anàlisi comparativa amb danses de "ball pla" properes a la "santjoanina". Es topà amb molts problemes, bàsicament per la manca de documentació concreta sobre la forma en què havia estat ballat i la pèrdua de memòria històrica. Això va propiciar que, per a la recuperació de parts que antigament havien estat ballades, s'hagués de recórrer a la imaginació. Unes altres feines de la reorganització foren la musical que es confià a Francesc Pujol i Ramon Serrat i la del vestuari, que anà a càrrec del mateix Danés. La restauració fou ponderada en restablir els criteris històrics i no optar per una reforma radical que hauria trencat la tradició que havia arribat fins al segle XX.

El 9 de juny de 1934 fou aprovat el reglament pel qual s'hauria de regir a partir de llavors. Aquest reglament s'ocupa, a més d'altres aspectes del ball, de la indumentària, de la música i en conté la descripció.

Per la festa Major de 1934 el Ball de Pabordes ja fou la part més selecta del programa d'actes. La reorganització es completà l'any següent amb l'enregistrament fonogràfic del ball i la filmació d'aquest, a càrrec del Sr. Agustí Fabra. Des de d'aleshores, i després del parèntesi imposat per la guerra civil, s'ha ballat d'acord amb els nous criteris.

2. Característiques actuals, elements i implantació

El ball dels Pabordes és interpretat a Sant Joan de les Abadesses a la plaça Major durant la Festa Major del Santíssim Misteri, que s'escau el segon diumenge de setembre i els dos dies següents. En l'actualitat és interpretat dues vegades; el diumenge a la tarda i el dilluns al vespre. També es balla en comptades ocasions extraordinàries a la vila, amb motius d'actes assenyalats, i encara més excepcionalment fora de Sant Joan. La propietat del ball és de l'Ajuntament

És executat per quatre parelles que vesteixen la indumentària senyorial pròpia del ball.

El ball és precedit d'un passant: els quatre paborde es reuneixen a la plaça Major i, precedits per la cobla i pel paborde major, es dirigeixen al domicili de cada una de les pabordesses mentre la cobla interpreta la "Marxa de les pabordesses". Arribats al domicili, el paborde puja a la casa i surt al balcó amb la pabordessa per escoltar la serenata que interpreta la cobla. Una vegada s'ha fet al mateix amb la resta de pabordesses, la comitiva retorna a la plaça Major on són rebuts a la Casa de la Vila. Tot seguit s'inicia el ball que consta d'un preludi i quatre parts: salutació, ventalls, alfàbrega i morratxes. El preludi consisteix en un passeig al voltant de la plaça en el qual els homes marquen el compàs i les dones els tres temps de cada compàs. Durant la salutació, una de les parts menys restaurades del ball, els balladors saluden a les autoritats, al poble i finalitza amb la salutació entre paborde i pabordessa. A la segona part, els paborde obsequien a les pabordesses amb un ventall i a la tercera part, les pabordesses corresponen a l'obsequi dels paborde amb rams d'alfàbrega. En el darrer ballet, les morratxes, cada paborde fa gala, és a dir, ruixa amb aigua de roses la seva pabordessa, tot seguit, les altres pabordesses i finalment al poble assistent. El ball acaba amb la salutació de comiat.

L'any 2007 es publicà un estudi de Marcel Miquel i Fageda sobre la primera filmació del Ball dels Paborde. Havia tingut lloc el 1935, dirigida per Agustí Fabra, un cineasta amateur de Terrassa. El film havia caigut en l'oblit i recentment s'ha recuperat. A més a més de ser una mostra molt interessant per veure com era el ball després de la restauració de 1934, és el document audiovisual més antic que coneixem de Sant Joan de les Abadesses.

Actualment s'estan preparant els actes per a la celebració dels 75 anys de la restauració del Ball dels Paborde.

Hi ha referències de tres períodes d'interrupció de la festa:

- L'any 1898 per la Guerra de Cuba
- l'any 1908 per altres motius.
- Dels anys 1936 al 1938 en motiu de la Guerra Civil Espanyola

Barcelona, 22 de desembre de 2009